

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**In Titi Livii Patavini, Historiarvm Ab Vrbe Condita Libros,
Qvi quidem exstant, omnes, Observationes**

Godelevaeus, Wilhelm

Francofvrti, 1609

In III. Librvm Titi Livii Annotationes.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69254](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69254)

& finitis horis à cornicine reuocabantur. Vegetius lib. 3. cap. 1. & Modestus in libel. de vocab. rei milit. Cum itaque Quintus cornicines tubicini que in equos impositos canere ante vallum iubet: vigilias obseruari vult. Hoc vero sciendum, vigilias excubiisque, non ab æquinoctialibus horis, sed à planetariis temporis mensuram cepisse, atque eam ob rem quamuis eorum dierumque modus euariaret, noctis vigiliarumque distributionis nihilominus vltim perpetuum certo extitisse.

IN III. LIBRVM TITI LIVII
ANNOTATIONES.

Antium.

Antium vetustissima Latii ciuitas, ducentis sexaginta ab Hostia stadiis distans, quæ cum à Cinna, postmodum & à Mario (vt apud Liuium in 4. ab vrbe condita, legimus) expugnata sit, ruinae quadam in litore & nemoribus, superioribus annis visæ sunt tantum. Huius vrbis meminit Strabo, & Plinius lib. 3. cap. 5.

Algidus mont.

Regillus lacus.

Algidus flua.

Consules vidcant, ne quid Respub. detrimenti capiat.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Iustitium.

Lex Terentilla] Corrupte Terentilla pro Tereatia, legi nonnulli admonent. Meminit autem eius præter Livium Dionys. lib. 10.

Lex Terentilla] Horum duumvirorum frequens est mentio apud Livium, ut hic & lib. 4. & lib. 5. De his autem Dionys. libr. 4. ita scribit: Post electionem autem regum affluens civitas oraculorum patrociniis, utriusque etiam illustrius eis designavit, qui per omnem vitam eam curam haberent, militia & aliis vitiis inuneribus immanes, publiceque apud eos liberos depositi, sine quibus non permisit oracula aspiciere Sibyllina. Romanis enim nihil ita custodiunt, neque sanctum neque sacrum, quemadmodum Sibyllina divinitus oracula missa. Ea autem adeunt ex S. C. seditione civitatem tenente, aut calamitate magna aliqua bello incidente, aut prodigiis aliis quibus & laris magnis. Cæterum cum multo tempore duo ad hoc ipsum sacerdotium viri tantum creati soliti essent, ac plebs de suo corpore consules creari quoque ambitet, neque ad hoc ipsum satis vitium esset, obtinuit tandem, ut qui duumviri fieri solebant: Decemviri sacris faciendis eo iure quo duumviri creantur. Quare anno urbis 388. lege lata à Tribuni plebis, C. Licinio & L. Sextio, ex duumviris decemviri facti sunt, simulque lege cautum, ut pars ex plebe, pars ex patribus fieret, qui decemviri sacris faciendis vocati sunt. Hæque numerus vique ad tempora Syllæ mansit, qui in sua dictatura 15. viros constituit. De quo plura Onuphrius in lib. Fæderum de Sybillis & carminibus Sibyll.

Comitiales dies] Comitiales dies non solum dicuntur ii, in quibus comitia haberi licebat creandis magistratibus, sed ii etiam, in quibus populus alicuius rei agenda causa conveniebat. Per dies vero comitiales senatus haberi non potuisse tradit Cicero lib. 2. epist. ad Q. Fratrem. Plura de his dicit Peronius de magistratibus Romanorum lib. 2. in his edicendis, & auspiciis & dierum religiosorum nefastorumque rationem haberi solitam, ostendens.

Casones] Casones appellabant veteres, qui caso matris vtero in lucem prodissent, sicuti Casates. Vide Solinum cap. 4. Alexan. libro 1. capite 2. & 9.

Cincinatus] Cincinatus cognomen erat] Apparet nomen à prolaxis & intortis capillis. Eos autem duntaxat capillos significat, qui ita intorti sunt, ut oleo perfusi madescant, ut testis est Varo. Vide Cicero in L. Pisonem. Erant illi compliciti capilli, & madentes canorum fibræ. Vide quoque Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 9.

Vadarius] id est, pro reo sese obstrinxit Varo lib. 3. de lingua Latina: Vadari, inquit, dictus est, qui pro altero vadimonium promittebat: Inde vadari verbum, pro vadimonio obstringere.

Transyberina] Transyberina enim regio extra agrum Romanum, & quidem in eo genere, qui peregrinis habebatur, olim cenleri fuit, & Hetrurix attributa. Quin etiam quod illa urbis pars infrequentior est, minusque culta, & à ludæis ignotis & omnibus inuisis, humilique & sordida plebecula tantum incoleretur, fere in ea præterque viliora, immundiora & sordidiora fiebant, & administrabantur, ut annotavit Tor. cap. 43. lib. 2. aduers.

Quadrantes] Quadrantes, tres uncias: Ita enim quadrantem Priscianus, Judæus & Alciatus dividunt.

Tusculum] Tusculum Latii oppidum, à Telegono Vlyssæ & Circes filio conditum de quo Strabo lib. 5. Plinius lib. 2. cap. 98. Volaterranus lib. 6. cap. 1. Huius autem oppidi vestigia hodie quoque videmus supra castrum Falcati, fontemque ex eo Romam manantem.

Gracchus] Dionysius Equos & Volcos, Casones Quintium, Gracchus Clulius, damna.

Lex Terentilla
Duumviri sacris faciendis
Sibyllina
Romanorum oraculorum auctoritas apud Romanos.

Decemviri sacris faciendis

Casones

Cincinatus

Transyberina

Quadrantes

Tusculum

Gracchus

damnatum, & exulem à plebe ducem, & Imperatorem belli electum autumant, non Gracchum.

Trans Tyberim] Dionysius scribit, Cincinnatum damnato iam filio, omnia vendidisse, ac sibi tantum parvum parasse trans Tyberim, in quo puca contentus feris, rusticam vitam egit, & præ mœtore & paupertate nec vrbem vidit, nec amicos salutavit.

L. Quintus Cincinnatus dicitur petitus ex agro.

Dictatorem eum] Notandum hoc loco, Dionysium lib. 10. non ad dictaturam, sed ad consulatum, à legatis ex agro vocatum memoria prodidisse, & simili deinde modo (vt eodem lib. sed longe post scribit) ad dictaturam peritum ex eodem modo esse. Sed quocunque tempore, quamconque etiam ad dignitatem vocatus sit; satis liquet ea tempestate virtutem hominibus ornamento fuisse, non diuitias, nec eo tempore paupertatem cuiquam delectari fuisse, nisi huic qui eam fortiter ferre non posset. Sed nunc, vt Naso lib. Amorum 3. canit:

*Curia pauperibus clausa est, dot census homines,
Inde grauius iudex, inde severus equus.*

Coronam obsidionalis.

Coronam auream] Obsidionalis, quæ tanquam virtutis preferens spectatissimum in signe, æstimatione immensa longe præcellere credita est: hæc enim ex illo fiebat gramine, vbi ciues obsidione essent liberati, quæ nulla nobilitate publica militari lege definitur. Cæteras quippe Imperatores aut duces singulis militibus tradunt, quæ amica vero, vclut multo maximum decus prærens, nisi ab vniuerso exercitu, seruatori suo minime concedi poterat. Et hæc quidem corona Q. Cincinnatus noster primus omnium donatus fertur. Ita vero hic Lilius intelligendus, vt præter gramineam & auream acciperet, quæ ad honorem triumphi erat. Vide de coronis militaribus diuersis Plinium lib. 16. cap. 5. lib. 33. cap. 2. lib. 21. cap. 2. Gellium lib. 5. cap. 6. Blondum lib. 6. Romæ triumphantis, Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. Volaterr. lib. 6. Philol.

Ducti ante currum] In triumpho enim semper, tum reges & captiui nobiles, & si qui bello capti insignes essent, præcipue hostium duces, ex tanto fastigio deiecti in vehiculis, cæteri vero cateruatim vinciti catenis in feram notam præcedebant. Vide Blondum lib. 10. Romæ triumph. Alex. ab Alex. lib. 6. cap. 6.

Difficilis se abdicauit] Quam sex menses iuxta legem retinere potuisset. Deposuit autem omnem dignitatem, vt inanis gloria studium à bonis viris alienum esse doceret. Sed quo magis gloriam inanem fugit Cincinnatus, eo magis gloriam & laudem sibi peperit, iuxta Diogenis dictum, qui, dum in eum rogaretur, qua via quis gloriam consequi posset? Gloriam si contempserit, respondit. Hanc autem huius historie partem legas apud Blondum lib. 6. Romæ triumph. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 11. Sabell. lib. 10. cap. 1. exempl.

Missi legati Athenas] Apparet hic Lilium existimare, trium viros missos ad petendas leges à Græcis. Pomponius autem l. 2. de orig. iuris, decem viros publica auctoritate constitutos affirmat. Quam sententiam vetiorem etiam asserit Fracincus Floridus, Sabinus in lib. de iuris ciuilibus interp.

Decem viri missi ad petendas leges à Græcis. Lex Icilia.

Modo ne lex Icilia] Icilia lex vna ex sacris legibus fuit, quæ sibi populus abiectus antea, & obnoxius parandi iuris & constituenda maiestatis gratia, secessione in sacrum montem, vt Lilius & Cicero, siue vt Piso & Sallustius volunt, in Auentinum facta parauit. Erant autem hæc lege iura populi, & Tribunitia iocustatis comprehensa. Tulit autem hanc legem L. Icilius Tribunus plebis quinque annis ante creatos decem viros, vt tradit Zafius in Catalogo legum antiquarum.

Salon g.

Inely ar leges Solonis] Atheniensem Philosophi sanctissimi, de cuius legibus vide Valerium lib. 5. Plutarchum & Diogenem in eius vita, Gellium lib. 2. cap. 11. & lib. 11. cap. 18. Verum de XII. Tabularum legibus vide Gellium lib. 10. cap. 1. Alexar.

Actan ab Alex. lib. 6. cap. 12. Pomponium I. C. ff. de orig. iuris. Caium I. 4. ff. ad leg. Aquil. Vipianum I. I. ff. de rigno inuncto. Paulum I. I. ff. arbor. furt. Scri- pta autem fuerunt ab Hermodoro Ephesio, cuius statua Romae fuit in Co- nitorio, ut auctor est Plinius lib. 34. cap. 5.

[Plus polere multorum ingenia consiliisque] Sic & Hesiodus: *πολλοῖσι δὲ πῶλον ἔργον* Multorum ingenia, id est, plus potest, & plurimum industria. Item Homerus Iliados *πολλοῖσι δὲ πῶλον ἔργον*, id est, Aditis comites: multo- rum industria namque plus pollet, quam paucorum. Etidem rursus in Hera- cles: *πολλοῖσι δὲ πῶλον ἔργον*. Eodem pertinet quod dicitur: Vnus vir, nullus vit. De quo vide Erasmus latius in Adagiis.

[Denatque honore per coitionem] Ita legendum est, & non per concionem, an- noxavit Calius lect. antiq. lib. 14. cap. 16. Erat autem, eodem interprete, coitio, conspiratio seu federatio, quae inter candidatos plerumque fiebat.

[Nec armis deus fecimus] Ex hoc loco liquet illis magistratibus secures cum fascibus in urbe praeferi solitas, qui sine prouocatione summam imperii tenebant, vtote Dictatori. At Valerius Publicola, vt cum seipsum tum con- siliam ex formidoloso placitum & gratum multitudini redderet, secures fascibus dempsit, & cum solis fascibus ad populum concionatus est. Vnde, manifestum in posterum, vt cum duodecim fascibus totidem lictores sine securi- bus consili praerent.

[Apparitores ad pignora capienda] Accensi, pracones, lictores, viatores, vno nomine apparitores vocabantur, siue statores, quod apparerent & praesto es- sent ad obsequium magistratum. Mittuntur autem hic apparitores ad pi- gnora capienda. Nam veteri Romanorum instituto, senatoribus, qui, cum in senatum venire deberent, non adessent a se multa dicebatur, & antequam hoc solueretur, pignora capiebantur. Significat id praeter Liuium & Cicero in Philipp. cum inquit: Quis vnquam tanto damno Senatorem cogit? aut quid est vitra pignus? Vendi autem solita fuisse pignora innuit idem Cicero in Proterio tertii de Orator. Me huius pignoris putas posse teneri, non tibi pignus illa sunt cadenda. Vbi Cadere antiquo verbo dixit, pro eo quod est, auctione cadere. Namque cadere significabat consumere, vt est a Nonio in Com- mentariis linguae Latinae traditum. Porro vero de pignore capiendo, deque multa dicenda Senatori, qui e Senatu abesset, Marcus Varro, vt apparet ex Gellii lib. 14. disputauit.

[Inter se decemviri comparabant] Comparare hoc loco & alibi saepe apud Li- uium pro eo positum est, quod deliberare, consultare, componere sine sorte. Nam saepe apud eum legitur S. C. factum esse, vel patres censuisse, vt consules & praetores, vel comparent inter se, vel sortiantur prouincias. Vno loco erim contenti ad id probandum lib. 33. De prouinciis cum ad Senatum retu- lissent, patres censuerunt, cum in Hispania tantum glisceret bellum, & iam consulari & duce & exercitu opus esset. Consules Hispaniam citeriorem, & Italiam prouincias, aut comparare inter se aut sortiti.

[Honestissimam] Erat enim Centurio, vt auctor de viris illustribus scribit. Vxor vero erat Numitoria honestissima matrona.

[Appius amore ardens] Regillanus cognominatus. Ex Sabinis vero Claudius ab auctore Appio Claudio, gentis princeps, qui cum multitudine clientum Romam commigravit dictos ferunt. Ex qua familia multi insignes nobilitate & honoribus contra fautores Tribunitios, pro patribus perpetui defensores exierunt. Qua de re Volaterranus lib. 14. Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 9.

[M. Claudio clienti] Homini confidenti, & ad omne ministerium parato. Moris autem fuit apud antiquos, vt prouinciales in clientelam se darent pro- priis Romanis, quos patronos sibi ad optabant, non tantum publice, sed

Duode- cim Tab. leges.

Multorum ingenia plus pol- lera.

Coitio quid.

Appari- tores.

Pignora capere.

Pignus cadere.

Compa- rare.

Appian Regilla- nus. Appia familia.

etiam

etiam priuatum, & hos deinde clientes vocabant. Vide Alexan. ab Alexan. d. cap. 10. & copiosius lib. 3. cap. 24.

Neque cedere secundum libertatem postulantibus vindictis] Quo sensu uide hic & apud alios probatos auctores accipiendæ sunt, & multis eruditis uiris copiose demonstratum est. Præ cæteris autem id diligenter annotauit A. Leonius; Litem vindictarum in hunc modum definiens: Lit vindictarum est, cum litigatur ea de re apud prætorem, cuius incertum est, quid debeat esse possessor, & ideo, inquit, is, qui rem tenet, satis dat pro præditi vindictarum aduersario suo, quo illi satis faciat, nihil se deterius in possessione facturum, de qua iurgium est, rursus cautione præstita, sponcione procurator ad aduersario certæ pecuniæ aut æstimationis, quâ amittat, nisi sua sit hereditas, de qua contenditur. Cæterum si nulla possessionis fiet controversia solis Sacramentis, nulla vindictarum quæstione mota, sic contentebatur, ut interim penes quem rei controversiæ possessio esset, idonee satis daret, auctore Paulo libro primo, sentent. cap. 21. de quo latius differentem uide Iacobum Ruardum ad leges XII. Tabularum, capite 6. Vindictas itaque secundum libertatem cedere, Lilius intellexit, decernere, ut interim, dum pater puelle absens acceritur, dumque ipsa sui status quæstionem patitur, in possessione ipsa sui ac libertatis esset, ut vindictas postulare secundum libertatem, pro eo quod est postulare, ut interim libertate possideret, ut interpretatur Boetium prioribus annot. in Pandect. Imo vindictarum nomine nihil aliud intelligi quam assertionem, Cælius libro 17. capite 29. seculo antiquari. tradit, quæ sit seruitute ad libertatem foret. Vindicta secundum libertatem dicebantur. Si uero à libertate in seruitutem, uindicta secundum seruitutem pronuntiauerunt. A quibus minime dissimilia uide apud Alexan. ab Alexan. lib. 4. cap. 15. Præcipue autem uide notata à Tornebo lib. 11. Aduers. cap. 21. ubi uariâ uindictæ significationis significaciones esse ostendit. Cæterum quia Franciscus Rotomagnus lib. 1. obseruationum cap. 32. Hermagoreo artificio hunc locum Latini valde obscurem insigniter explicuit, ideo eius explanationem inserere non paenitebit. Puella Virginea, quæ in potestate patris absentis erat, in seruitutem petebatur. Cum assertores uindictas secundum libertatem postularent, aduersarii contradicerent, causa ita est constituta. Intentio: uindicta secundum libertatem decernenda sunt. Depulsio: Non sunt. Quæ sit hæc. Quia nemo idoneus auctor existit, cui addicatur. Nam si sui iuris puella esset, & tutores adessent, iis decernerentur, darentur etiam patri, si adesset, etque decerneret. At nemo pro ea, quæ in patris manu sit, iustus est auctor præter patrem. F. At lex indefinite scripta est, neque inter filiamfamilias aut monumentumfamilias distinguit. D. An lex ita demum uindictas secundum libertatem decerni iubeat, si quis idoneus auctor existat, cui addicatur. Hoc enim Appianus satis alioqui obscura significare uidentur. In his, inquit, quæ assertantur in libertatem, quia qui uis lege agere possit id iuris esse, in ea, quæ in patris manu sit, neminem esse alium, cui dominus possessione cedat. Quasi diceret, hæc fit, neminem esse alium, cui dominus possessione cedat. Quæ sit rei uindicta. Præterea non quilibet potest lege agere pro filiafamilias, sed solus pater. Itaque abest, quare nemo existit, cui uindicta secundum libertatem attribueretur, quod ne cui absurdum uideatur, Ulpianus locum adscribit ex L. Pomponio, 40. ff. de procurat. ubi sic ait: Pomponius scribit, non omnes actiones ad procuratores quem posse instituere. Venique ut liben, qui in potestate absentis dicuntur, ducantur, interdicitum non posse deliderare, ait, nisi, ut Iulianus ait, causa cognita, id est, si & nominatim ei mandatum sit, & patet uoluntate, uel alia iusta causa impediatur.

Conditionem filie querendam esse] Inuit fore ut sponsalia dimittantur, quoniam sponsalia. Virginia, si pater superfecerit e uindictis secundum libertatem, quoniam sponsalia,

sim que ad servitum recidat, non sit ducturus, proindeque illi alteram conditionem querendam. Paulus siquidem L. i. ff. de diuortio, scriptum reliquit: Dimittitur matrimonium diuortio, morte, captiuitate, vel alia eo contingente servitate. Plura de hac phrasi vide apud Celiu lect. antiquarum li. 17. c. 29. Vtriusque & Lampridius in Heliogabalo, sed in obscena & inhonesta significatione, Roma (inquiens) nihil aliud egit, nisi vi emilarios haberet, qui bene nazaros perquirerent, vt eorum conditionibus frui possent. Vbi quid conditiones querere sit, Egnatius explicat.

Vindictaque puellam pateretur] Id est, dari puella secundum libertatem vindictas, hoc est, asseri interim in libertatem, & in possessione libertatis esse, hinc in posterum diem, vt Budæus in prioribus annotationibus exponit.

Deesse vindictas secundum servitatem] Id est, filiam Virginii in servitatem abducendam. Verba vero decreti Appiani apud Dionysium hæc sunt: Ego ne quid temere fecisse viderer, expectandum duxi parum per, dum res aliquo modo componeretur. Cæterum cum nihil, vt video, illis conuenit, testor ego & decerno, Marcum Claudium liberum puella esse dominum, quibus dictis vt mancipium abducere puellam iussit, datis duodecim iustoribus, vt comitarentur, ne quem vim formidaret.

Prope Cluacina ad portas] Cluacina deam T. Tatius rex consecrauit, cuius simulacrum (vt Lactantius scribit) in cloaca repositum. Gyraldus historiz decem Syntagmate primo, melius Cluacina legi existimat: vt Venas intellegatur. Cluacina enim Venus a Romanis cuita sic dicta est, vt Plinius libro 17. scribit, quod cluere antiqui pugnare dicebant. Quippe ita traditur, myrtea verbera Romanos, Sabinosque, cum propter raptas Virgines dimicare voluissent, depositis armis, pacificatos in eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacinae habet.

Pudici deinde puella transigit] Pudicitiz conseruande memorabile exemplum Virginis, qui pudice filiz inceptor potius, quam corrupta pater esse voluit. Est autem miserandum hoc spectaculum editum ad Tabernas Lanas, quibus postea Nouis nomē fuit. Quæ deinde longe post Sempronius cū Publii Africani ad eam emit, & Basilicam quam Semproniam vocant, eodem loco prope Gregorii templum in Velabro construxit.

Ante decemviri creati auxilia plebi fuerant] Hinc Plutarchus in Problematibus notat, motibus Romanorum constitutum fuisse, ne domus Tribunalium nocti clauderentur, sed interdum noctuq; auxilio eorum indigenti paterent, quasi portus quidam & praesidium periclitantium. Maiores n. Tribunalium esse voluerunt, tanquam aram omnibus accessibilem, proinde eos quidem honore sacrosanctos esse voluerant, nec sine inextinguibili scelere violabiles.

Cum veluti in controuersa iure esset] Cur controuersum fuerit Liius non exponit, sed Dionysius sub obscure significat, quia cum leue Centuriatis comitiis lata, populus omnis teneretur, Tribus vero comitiis latam plebei tantum seruaerent, plebs eandem conditionem in vtrisque legibus esse volebat, vt quemadmodum centuriatis comitiis, vbi plus patritii possent, latas leges plebei obseruarent, item eo iure, quod tribus patritii sancitum esset, in quibus plebei patritii suffragio præstabant, patritii tenerentur. Prout Manubius in libro de legibus Romanis hoc annotauit. Cæterum hanc legem de plebiscitis non esse obseruatam, argumento est lex Hortensia. Nam cum plebs Romana, vt inquit Florus, propter as alienum grauesque atque longas seditiones ad vitium fecisset in Ianiculum, atque ob eam rem in magno timore essent patres, creatus dictator L. Hortensius plebem inde deduxit, legemque tulit, vt omnes Quiritis plebiscita non minus ac reliquas leges tenerent. Gellius lib. 15. c. 25. Plinius lib. 10. c. 10. Quibus stipulatur Iustinianus in parapho plebiscitum, Instit. de iure nat. gentium & ciuili. Sed & plebiscita lege

Appii
Claudii
decretum
contra
Virginii
filiam.

Cluacina.
Cluacina
Cinere
pugnare.

Taberna
Lanae.

Tribuni
portus
periclitanti-
um.

Controuer-
sum iure.

Lex Hor-
tensia.

Hortensia

Plebscita omnes Quiritis tenebantur. Mortensa non minus valere, quam leges cœperunt: Et Pomponius in l. ff. de orig. iuris. Quin & P. Philo consul anno vrbis 416. à collega T. Amilio Mamercio aduersus rebellâtes Latinos Dictator creatus, inter cœteras leges quas plebi secundissimas, nobilitati aduersas tulit, vt plebscita omnes Quiritis tenebantur, constituit, infra lib. 8.

Libera. *Liberi liberaque* Arnob. lib. 5. Liberam eandem esse cum Cerere & Proserpina tradit. Nec dissentit Cicero in sexta Verrina, cum inquit, rapiam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennenisium nemote, qui locus quod in media est insula situs, Umbilicus Sicilia nominatur.

Sacrosancti magistratus. *Tribunos sacrosanctos esse* Quod sine capitali piaculo attingi non poterant, vt idem Lilius lib. 9. infra testatur. Tum Posthumus interea: Dedit, inquit, sacrosanctos, cum magistratu abierint. Hinc sacrosancta potestas Lilio lib. 19. pro Tribunitia & sacrosancta Ecclesia à Iustiniano dicitur, in quibus estius Alyli. Vide Budæum in prioribus annotat. ad Pandect.

Sacrum iuri. *Ioni sacrum esse* Antiqui sacros homines sic vocabant, quasi execrandos & detestandos. Vnde sacra fames Virgilio, & sacer atque interstabilis Horatio. E duodecim tabulis sumptum vocabulum, quod more Gallorum Scruis translatum esse ait. Nam cū Mallienses peste laborarent, vnus, se exegerantibus officio solebat annum integrum alendum publicis cibis & purioribus, postea verbis vestibusque sacris ornatus circumducebatur per urbem cum execrationibus: precabantur enim, vt in eum omnia mala ciuitatis incurrerent & inciderent, sicque proiciebatur. De quo plura Budæus.

Eisdem auspiciis Id Lilius in initio lib. 7. docet, nimirum centuriis comitiis creati solitos, Messala apud Gellium lib. 2. cap. 14. Cicero in oratione pro lege Manilia.

Consules iudices. *Iudicem enim consulem appellari* Cicero etiam libro 3. de legibus, eundem aliquando fuisse prætorem, iudicem & consulem his verbis docet: Regio imperio duo sunt, ique præeundo, iudicando & consulendo prætores, iudices, consules appellantur. M. quoque Varro consules aliquando iudices appellatos fuisse lib. 5. de lingua Latina docet. Quo vero tempore primum consules appellari cœperint, incertum esse existimat Onuphrius. Prætores vero primo, mox iudices, deinde consules appellatos clare explicauit Cicero, cum dixit, ique præeundo, iudicando, consulendo, prætores, iudices, consules appellantur. Porro vero ideo prætores dictos esse sciendum est, quod vt Varro lib. 2. de vita populi Romani scribit, præsentent populo. Consules vero quod consulerent Senatam. Cassiodorus consulem dictum scribit à consulendo, id est prouidendo, quod vt in libro de legibus docet Cicero, Reipubl. consuleret, vel vt lib. 14. de verbor. origine Varro scribit, consulerent populum & Senatam deberet: aut, vt Attius ait, quod à ciuibus consuleretur.

Consules unde dicitur? *In adæm Cereis ad adiles plebis* Dio extrema pagina lib. 4. munus hoc inter prædiles & Tribunos communicat, ab hisque imperante Augusto translatum ad quæstores ait. Penes quos mansit demum perpetua ætate Cesarum eorum custodiendorum cura. At mutata illa consuetudine in initio arario reponerantur, vt ex Tacito colligere licet.

Prætores unde. *Esti seras non leues tamen* Diuina enim vltio lento pede ad vindictam sui procegit, sed tarditatem grauitate pœnz compensat, vt non minus pie quam eleganter Valerius Max. dixit, & Tibullus quoque de periuriis scripsit:

Ab miser, et si quis primo peruria celas, Sera tamen tacitis pena venis pedibus.

Qui versus ex Hom. Iliados è sumpti sunt:

ἄπει γάρ τε καὶ αὐτῶν ἀνέστης οὐκ ἐτίλεισθαι

ἐκτελεῖ ἄρα τελεῖ σὺντι μεγάλα ἀπειροσύν
ἐν σφῆσι καὶ φιλῆ σὶ γυναιξὶ τε καὶ τεκέσσι.
Quod continuo Deus haud peritura plebs,
Atamen id tandem faciet, quo maxima poena
In caput auctora, foetiam, natoque redundet.

De fera autem numinis vindicta vide proverbia: Sero Iupiter diphtheram
infixit. Item, sero molunt deorum moles: & Plutarchus in Commentario,
cui titulus ἐπὶ τῆς τοῦ θεοῦ βροχῆς τιμωρίας. Et huc quoque perti-
net Homerum illud ex Iliados χ.

Νῦν δ' ἄθροον πάντ' ἀποτίσεις: Quo vitimur, vbi qui diu multa patrauit
impune, tandem in extremum malum adducitur, semelque dependit supe-
riora flagitia.

In carcerem est onietus] Quem ipse semper Appius Romanae plebis domi-
tium vocare solitus erat, teste Sabellico libro 10. cap. 4. Ethnic. exemplor.
edificavit autem Appius Claudius illum ipsum carcerem in eo loco, vbi ho-
die s. Nicolai templum est, in quo deinde iudicii reus sibi mortem conscivit,
teste Marti lib. 4. cap. 1. Sed alii Tribunorum iussu occisum affirmarunt gene-
ris mortis incerto, ita tamen vt immoderate libidinis, & falsi quoque iudicii
non dignas poenas dederit.

In a misa] Priscos illos Graecos & Latinos, leges, foedera, resque magni
momenti in aereis tabulis insculpsisse docet praeter alios Ovidius lib.
Metamorph. cum inquit:

--- Nec verba minantia fixo Aere ligabantur ---

Pet verba minantia, leges supplicia minantes, intelligens. Et Tzetzes

ἐπισημαίνων, τίμωσι τὰς ἀπὸ δυνάμεων, ἧσαν ἢ χαλκῆν ἢ μέντοι δαδὲ ἔχον.

Cui affipulatur Dionysius: ἐπικυρώσαντος ἢ καὶ ἢ δῆμα τὰς νόμους, ἐπὶ λαῖς

ἐπισημαίνων, ἐγγράφοντες αὐτὰς. Sic de Cicero: Et legum aera liquefacta sunt,

Pomponius Iuriconsultus publica auctoritate ait, placuisse decem constitui

leges, per quos peterentur leges à Graecis civitatibus, quas in tabulis eburneis

proscriptas pro iustis composuerunt, vt possent apertius percipi. Id quod Li-
vio repugnat. Cui tamen Plato in Minoe subscribit. Ceterum sunt qui Pom-
ponio adherentes, libros illos eburneos, elephantinos à Flavio Vopisco in

Tacito appellari credant, non quod illis temporibus tales essent, sed quod

olum fuissent, licet quamplurimi ab operis magnitudine, quasi elephanti pro-
portione, nomen in uenisse testentur. Nec solum in aereis tabulis incisae erant,

sed & parietibus affixae, vnde Ovidius dixit, fixo aere ligabatur, & feruus apud

Plautum conquerens non reddi mutuum, ac de legum & bonorum morum

contemptu tragicam querelam extruens:

Mores (inquit) leges produxerunt iam in potestatem suam.

Et misera etiam ad parietem sunt fixa clausi ferri ei.

Supplicationes decrevit] Supplicationes erant, cum aut ex collatione aut certe

de bonis damnatorum sacrificaretur, vnde supplicia dicantur, Isidorus in

origo, & meminit Festus: Supplicationes quae sunt de bonis passorum sup-
plicia. Sallustius: In suppliciis deorum magnifici. Isidorus lib. 5. Supplicium,

inquit, proprie dicitur, non quo quoquo modo punitur, sed ita damnatur, vt

bona eius consecrentur, & in publicum redigantur, nam supplicia diceban-
tur supplicamenta. Et supplicium dicitur, de cuius damnatione delibatur ali-
quid Deo, vnde & supplicare.

Dam decem tribunos plebis faceret] Nam Duilia lex de Tribunis nusquam

numeri praenierat, tantum, vt relinquerentur, sanciebat, & ab iis qui creati

essent, cooptati collegas iubebat. Suffulit igitur Tribonia lex cooptationem.

Appius
in carcerem
à se ad-
ficato, pe-
nit.
Appii
Claudii
mors.
Leges in
aere incisae
solita.

Elephan-
tini libri.

Suppli-
cationes
quid.

Trebonia
lex.

GG Nam

Nam cum iusserit, ab eo qui comitia Tribunis creandis haberet, omnes plene Tribunos qui omnino erant, creati: nimirum partem Tribunorum creati, reliquos autem ab his qui creati essent, cooptari velint, quod cum M. Duilius Tribunas plebis fecisset, recteque factum, neque contra legem ab ipso latam defenderet, anno insequenti Trebonius ne in posterum fieret, lege cauit. Nec aliam legem intelligit Lanius li. 4. cum ait: Ante omnia refellit fallum imaginis titulum, paucis ante annis lege caurum, ne tribunis collegam cooptare liceat. Hæc enim verba nihil aliud significant, nisi id quod hic scripsit, vt qui plebem Romanam, &c. Prout scribit Manutius in de legibus Romanis.

Quod saluberrimum in administratione] Alludit ad illud Homericum Iliados 2. quod ipsum in proœtium abiit.

Ὅμοι ἀγέδων πολυνοσῶν, εἰς νόλους ἴσθαι.

Multos imperitate malum est, vix vnicui esse.

Nam his verbis Ulysses milites tumultuantes (in quibus erat & Thestius) compescit. Eum Homerius vesiculum usurpauit Dion, cum videret Heracidem moliri factionem, auctori Amilius Probus. Hinc Xenophon: Voculi, manus, pedes adeo hinc conditi sunt, vt coniuncti se adiuent, non impediunt: sic decet fratres & collegas, animos, consilia & actiones conferre. Et vt orbes cunctes miris anfractibus sibi mutuo cedunt, vt suam harmoniam & concordiam hoc quasi obsequio tueantur: sic principes & gubernatores collegas decet cedendo, ferendo, & placide contranitendo, & concordiam letissime, & cursum prudenter & honeste susceptum abfoluere.

Haud surdis auribus] Id est, non frustra vel inaniter. Sic Virgilius in Bucolicis: Non canimus surdis, respondent omnis sylua. Et Terentius in Heaut. Nihil haud scilicet, quam mihi nunc surdo narret fabulam: Vnde Erasmus in Adagia: Surdo canis.

Litem in rem suam vertere. Quadruplicator. Iudices in suam rem litem vertendo.] Litem in suam rem vertere dixit pro eo, quod est rem inter duos controuersum ad iudicium sibi, quod est, cum iudex ita cum litigantibus agit, vt ei iure suo cedant: Budæus in prioribus annotat. in Pandectas. Quod deinde sequitur quadruplicatoris nomen, intelligitur delatorum genus, qui ex eo quaestu sese tolerabant, vt ea persequerentur, quorum ex legibus quadruplicata actio, quorum ciebra mentio apud antiquos. De quo licet dubium non sit, locum tamen Taciti luculentum, qui ad eius vocis explanationem pertinet ascribam. Contra M. Lepidas quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis. Igitur ab illa quarta, quam lex accusatori pro præmio tribuebat, nomē quadruplicatores inueniet. Tomælii aduers. cap. 9.

IN IV. LIBRVM TITI LIVII ANNOTATIONES.

Conubia patris et pleborum vetia. Conaminari sanguinem suum patres.] In duodecim tabulis scriptum fuit, ne patris cum plebeis conubium esset, præter Linium doct. Dionysius Halicarnassensis libro vndecimo. Eo vero consilio à decemviris id factum esse videtur, ne per nuptias reconciliant, iisdem animis contra decemvros, qui deponere imperium volebant, pro libertate consentirent, vt Manutius in libro de legibus Romanis existimat. At Zalsius in catalogo legum antiquarum idcirco id à decemviris, qui omnes Patris erant, constitutum putat, quod mox maiorum nemo plebeius auspiciam habebat, quippe ea solis patris & omulius dederat, auctore Cicerone dē dominator. Et propterea futurum erat, si conubia non iniungerentur, vt incerta prole auspiciam turbarentur.